

9. UUSSISSERÄNDAJAD

Pille Ubakivi-Hadachi

Uussisserändajate edukas kohanemine Eestis on oluline tagamaks ühiskonna järjepideva lõimumisprotsessi jätkumise. Seejuures on oluline arvestada nii uussisserännanute ootuste ja vajadustega kui ka õppida tundma Eesti püsielanike arvamusid ja hoiakuid. Lõimumise edukuse üheks eelduseks on püsielanike kui ühiskonna domineeriva ja tugevaima grupi valmisolek austada nõrgemal positsioonil uussisserändajate võimalust samastuda nii Eesti kui ka oma päritolumaal kultuurilise või rahvusliku identiteediga. Käesolev peatükk kirjeldab kokkuvõtvalt eelnevalt läbiviidud uuringutes analüüsitud Eesti uussisserändajate olukorda, andes seejärel ülevaate elanikkonna sisserännet ning kultuurilist ja rahvuslikku mitmekesisust puudutavatest hoiakutest. Tulemusi on võrreldud 2011. aasta monitooringu andmetega.

9.1 Uussisserändajad ning nende olukord Eestis

Lähtudes Eestis enim levinud definitsioonist ning soovides säilitada võrdlusvõimalust 2011. aasta Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringu tulemustega, tuleb uussisse-rändajaks antud analüüsi kontekstis pidada inimest, kes on Eestisse saabunud pärast taasiseseisvumist, st peale 1991. aastat (Kriger & Tammaru 2011). Samas on oluline rõhutada, et antud termin ei ole sellisel kujul kasutusel teistes maailma riikides ja tuleneb Eesti ajaloolisest kontekstist. Üldiselt kasutatakse pigem järgmist uussisserändaja määratlust: uussisserändaja on isik, kes saabus asukohariiki kuni viis aastat tagasi (Anderson & Blinder 2014; Kultuuriministeerium 2014). Veelgi enam: OECD poolt kasutuselevõetud definitsiooni kohaselt on lühiajaline sisserändaja inimene, kes migreerub rohkem kui kolmeks kuuks, kuid vähem kui üheks aastaks (OECD Glossary of Statistical Terms 2003). Seega võib pikaajaliseks sisserändajaks pidada inimest, kes on riigis viibinud kauem kui üks aasta. Pikaajaline sisserändaja erineb siiski pikaajalisest elanikust. Viimase puhul on tegemist inimesega, kes on riigis elanud enam kui viis aastat ning omab pikaajalist elamislubasid.

Seega on uussisserändajatena defineeritud grupp mitmekülgne ning sellesse rühma kuuluvad inimesed on Eestisse saabunud erinevatel põhjustel ning kogenud erinevaid raskusi ühiskonnaga kohanemisel. Lähtudes uuringust „Eestisse seaduslikult sisserännanud välismaalaste profiilide kaardistamine ning nende vastavus Eesti tööjõuturu vajadustele“ (Sisekaitseakadeemia 2015), iseloomustab viimasel kuuel aastal (2009–2014) toimunud sisserännet kolmandatest riikidest kolmandiku ulatuses (33%) pereränne, millele järgneb tööränne (28%) ja välislepingu alusel Eestisse elama asumine (21%). Seejuures on välislepingu alusel elamisloa saanud isikud enamasti määratlemata kodakondsusega inimesed, kes on Eestis sündinud. Lisaks väljastati nendel aastatel 15% elamislubadest õpperändeks, 2% ettevõtluseks ja 1% legaalse sissetuleku alusel. Kokku anti viimase kuue aasta jooksul välja 22 499 elamislubasid.

Lisaks väljastati 14 932 esmast elamislubasid Eestis elavatele Euroopa Liidu kodanikele tähtajalise elamisõiguse alusel ning 3219 elamislubasid alalise elamisõiguse alusel, 204 elamislubasid Euroopa Liidu elaniku pereliikme tähtajalise elamisõigusega ja 40 alalise elamisõigusega. Antud statistika ei anna siiski informatsiooni selle kohta, kui palju aastatel 2009–2014 sisserännanud inimestest on ühel ja samal hetkel Eestis elanud.

Suure osa sisserännanute koguhulgast (41%) moodustasid tippspetsialistid, 11% olid juhid ning 28% oskustöötajad ja lihttöölised. Pääaegu kaks kolmandikku ehk 64% kolmandate riikide kodanikest sisserändajatest olid Venemaa ja Ukraina kodanikud. Keskmine sisserändajate vanus oli neil aastatel 31 ning 84% sisserändajatest on olnud tööeas ehk 15–74-aastased inimesed ja on seega suutelised aktiivselt tööturul osalema. Kõrgharidusega sisserändajad moodustasid suure osa ehk 46% kõikidest sisserännanutest ning neile järgnesid kutsekeskharidusega isikud, keda oli umbes viiendik ehk 21%. Uuringu kohaselt oli sisserändajate seas kõrgharidust omavate inimeste osatähtsus tunduvalt suurem kui Eesti kohalike tööealiste inimeste hulgas. Eestisse saabunud kolmandate riikide kodanikud asusid elama peamiselt kolme suuremasse maakonda – Harjumaale (69%), Ida-Virumaale (12%) ning Tartu maakonda (10%). Töötamise ja ettevõtluse eesmärgil tulijad asusid elama pigem Harjumaale. Tartusse siirdusid peamiselt tudengeid ning Ida-Virumaa linnadesse peamiselt pererände eesmärgil Eestisse tulijad. Võrreldes sisserännanute osakaalu uuringus välja toodud Eesti tööjõuvajadusega aastatel 2009–2014, ei ole sisseränne üheski töövaldkonnas kaasa toonud tööjõu ülejääki.

Eestis on viimastel aastatel üsna palju uuritud uussisserändajate kohanemisega seotud takistusi ja võimalusi. Järjekorras on kokkuvõtvalt kirjeldatud probleeme, mida need erinevad uuringud uussisserändajate kohanemisega seoses välja toovad. Need probleemid on osaliselt üldistatavad kõigile uussisserändajatele, sõltumata sellest, kas tegemist on Euroopa Liidu kodanike või kolmandate riikide kodanikega, vene, inglise või mõnda muud keelt emakeelena rääkivate sisserändajatega jne.

2013. aastal avalikustatud Euroopa kolmandate riikide kodanike lõimumisarutelu aruanne (Praxis ja Balti Uuringute Instituut 2013) ning 2014. aastal tutvustatud kõrgelt kvalifitseeritud uussisserändajate kohanemise uuring (Balti Uuringute Instituut 2014) viitavad kitsaskohale, millega puutub väiksemal või suuremal määral kokku iga Eestisse saabus sisserändaja, sõltumata oma tuleku põhjusest. Sellisteks kitsaskohtadeks on üldine toimetulekuks ja kohanemiseks vajaliku praktilise informatsiooni nappus riiklike ja kohalike teenuste tarbimisvõimaluste kohta. Eelkõige on siinkohal tegemist selliste teenustega, mida pakuvad kohalikud omavalitsused, Politsei- ja Piirivalveamet, Maksu- ja Tolliamet, Töötukassa, Haigekassa, pangad või riigiportaali. Ühe lahendusena sellele probleemile on pakutud ühtse internetiportaali loomist, mis suudaks edastada pidevalt uuendatavat informatsiooni nii uutele sisserändajatele kui ka juba riigis viibivatele välismaalastele. Seejuures võiks arvesse võtta (potentsiaalsete) sisserändajate erinevaid rändemotivatsioone ning suunata portaali külastajaid vajaliku informatsiooni juurde vastavalt sellele, kas tegemist on töö-, pere-, õpiränduri või kombineeritud motiveeritud migratsiooniga. Lisaks peaks arvestama uussisserändajate keeleoskusega ning pakkuma võrdses ulatuses informatsiooni nii inglise kui ka vene keeles. Viimaks ei tohiks unustada, et sisserännanu isiklik suhtlus ametnikega on oluline ning silmast-silma interaktsiooni kvaliteet mängib rolli teenuse kättesaadavuse kvaliteedi tõstmisel – lõimumisaruteludel osalenud kurtsid, et ametnikega suhtlemine on enamasti vaid formaalsus (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013).

Uussisserändajad ei pea piisavaks ka eesti keele õppimise võimalusi ning info kättesaadavust õppevõimaluste kohta – lõimumisaruteludel selgus, et vastavaid kursusi puudutava informatsiooni levik on praktikas puudulik ning et endiselt ei pakuta piisavalt paindlike võimalustega, hea kvaliteediga ja tasuta eesti keele tunde, mis lubaksid neist osavõtjatel jõuda soovitud keeleoskustasemeni (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013). Ka kõrgelt kvalifitseeritud uussisserändajate uuringus leitakse, et informatsioon keeleõppe võimaluste kohta ei ole piisavalt kergesti kättesaadav ja

uussisserändajatel kulub selle informatsiooni saamiseks palju aega. Lisaks seavad uussisserändajad kahtluse alla era-sektori poolt pakutavate kursuste kvaliteeti. Probleemidena nimetati keelekursuste toimumisaegade ebasobivust ning hilisõhtuste kursuste väikest kasutegurit (Balti Uuringute Instituut 2014). Kohustuslike kursuste pakkumist mõistlikuks ei ole peetud, kuna sõltuvalt sisserändaja motivatsioonist ning sisserände eesmärgist (Eestis viibimise kestusest) on siiski tegemist sisserännanu isikliku valikuga (Tallinna Ülikool 2013). Välismaalased ja neid värbavate organisatsioonide esindajad arvavad aga, et eesti keele oskus on oluline, kuna soodustab edukamat hakkamasaamist, kohanemist ning üldist Eestis elamisega rahulolu kasvu, samuti avardab uussisserändajate võimalusi Eestis. Esmase tasandi keeleoskus vähendab nende hinnangul probleeme nii igapäevasel asjaajamisel, informatsiooni leidmisel kui ka tööturule sisenemisel (Balti Uuringute Instituut 2014). Teisalt nentisid nii mitmedki vastajad, et eesti keele oskus ei ole Eestis elamiseks ja hakkama saamiseks tingimata vajalik. Kuna mitmes suuremas sektoris, valdavalt IT-ettevõtetes ja akadeemilises sektoris, on töökeeleks inglise keel ning see on levinud ka Eesti sõpruskondades, puudub surve eesti keelt õppida (Balti Uuringute Instituut 2014). Samas uuringuraportis pöörati tähelepanu sellele, et „kuna välismaalaste motivatsioon eesti keelt õppida on madal, samal ajal on keelekursuste pakkumine riigi poolt tagasihoidlik ning baseerub peamiselt nõudlusest tuleneval pakkumisel, /.../on sama olukorra jätkudes üsna vähetõenäoline, et Eestisse kolivad uussisserändajad senisest aktiivsemalt tulevikus eesti keelt õppima asuksid.“ (Balti Uuringute Instituut 2014: 41). Sellest tulenevalt oleks soovitatav rohkem jagada ja levitada informatsiooni (tasuta) eesti keele õppimise võimaluste kohta ning lihtsustada veelgi juurdepääsu tasuta kursustele.

Senised uuringud on lisaks välja toonud riigiametnike, haridustöötajate, ajakirjanike ning ka tavakodanike vähest teadlikkust kultuuridevahelisest suhtlusest ja kasinat ettevalmistust rahvuslikul või kultuurilisel pinnal tekkivate võimalike konfliktide vältimiseks. Mõttekoja Praxis läbiviidud uuring näitas, et õpetajate ettevalmistus ning haridussüsteemi

toetus ei ole piisavad, et tagada eesti keelest erineva emakeele ning teistsuguse kultuuritaustaga laste edukas integreerumine Eesti haridussüsteemi (Praxis 2014). Niisamuti on näitlikustatud, mil moel levib ja kinnistub diskrimineeriv keelekasutus avalikus ruumis ja meedias, ning loodud praktilisi abivahendeid diskrimineerimise ja stereotüüpide teema käsitlemiseks klassiruumis (Ethical Links 2015). Kõrgelt kvalifitseeritud uussisserändajate kohanemise uuringu raport aga sedastab, et välismaalasi värbavad tööandjad ja teadusasutuste töötajad ei ole piisavalt informeeritud sellest, mida tähendab vihakõne, ning et teadlikkust selles osas tuleks tõsta (Balti Uuringute Instituut 2014). Sama uuringu käigus intervjueritud välismaalased leidsid, et üldjuhul ning teiste riikidega võrreldes on Eesti ühiskond välismaalastele avatud ning sallimatuse ilmingud on peamiselt põhjustatud kohalike elanike vähesest varasemast kokkupuutest välismaalastega (Balti Uuringute Instituut 2014). Samas arvasid lõimumisaruteludel osalenud uussisserändajad, et Eesti tööandjad võiksid mitmekesisust rohkem väärtustada ning seda ka edukalt rakendada (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013). Osalejad pidasid oluliseks läbimõeldud sõnakasutuse praktiseerimist ametnike ja kogu ühiskonna poolt: sallivuse asemel soovitakse enam kuulda räägitavat ja kirjutatavat austusest või respektist, mis viitab suuremale võrdsusele osapoolte vahel. Aruteludel pöörati tähelepanu ka sellele, et integratsiooni ja assimilatsiooni käsitletakse Eestis sageli ekslikult sünonüümidena. Kokkuvõtvalt oleks oluline mitte keskenduda vaid keelekasutuse korrektsusele, vaid suurendada teadlikkust sellest, mida tähendab austus teiste kultuuride ja rahvuste vastu ning kuidas seda väljendada. Üheks edukamaks viisiks seda teostada, lisaks meediaesindajate koolitamisele ning diskrimineeriva keelekasutuse või diskrimineerivalt sensatsioonilise teematõstatuse vältimisele ajakirjanduses, oleks kultuuriliselt tundlike inimeste kasvatamine Eesti haridussüsteemis (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013).

Viimaks võiks ka uussisserändajate toetamisel vältida varasemate lõimumiskavade meetmete jaotumises väljenduvat integratsioonipoliitilist suunda, mille puhul väärtustatakse

eelkõige kultuurilist integreerumist ning keeleõpet ja pöördakse mõnevõrra vähem tähelepanu teistele integratsiooni aspektidele. Nimetatud lähenemine on juba akadeemilises kirjanduses kriitilist vastukaja leidnud (Cheskin 2015, Nimmerfeldt et al. 2013), ning ka uussisserändajad ise tähendasid lõimumisaruteludel, et Eesti värskeid elanikke võiks senisest palju enam julgustada osa võtma kodanikuühiskonna tegevustest ning seejuures luua kokkupuutepunkte Eestisse äsja elama asunud inimeste ja põliselanike vahel, et suurendada mõlema osapoolte aktiivsust nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013). Uussisserändajad väljendasid selgelt soovi luua rohkem sideid kohalike elanikega ja olla palju enam Eesti ühiskonda kaasatud nii tööturul kui ka sotsiaalses elus – lõimumine ei kätke endas sisserändajate jaoks vaid eesti keele õpet. Uussisserändajate kohanemise toetamisel tuleks seega vältida senist rõhuasetust vaid informatsiooni jagamisele ja keeleõppele ning aidata rohkem kaasa sotsiaal-majanduslikule ja poliitilisele kohanemisele. Märkilised on ka Tallinna Ülikooli uuringus (2013) analüüsitud uussisserännanutega teostatud intervjuude tulemused, milles väljendus respondentide soov säilitada nii oma päritolumaa identiteet kui ka kohana ja üle võtta Eesti identiteet. Selles protsessis muutub tähenduslikuks kohanemise duaalsus ja mitmese eneseidentifikatsiooni võimalikkus: sisserännanult ei tuleks oodata mitte integratsiooniks maskeeritud assimileerumist, vaid jätta kõigile õigus olla mitmese (sega)identiteedi kandjaks.

Kindlasti on informatsiooni kättesaadavus, keeleõppe võimaldamine, sisserännanute edukas osalemine tööturul ja kodanikuühiskonnas, püsielanike austus teiste kultuuride ja rahvuste vastu ning mitmerahvuseliste või -kultuuriliste sotsiaalvõrgustike teke üksteist võimendavad nähtused, mis kõik aitavad kaasa uussisserännanute kohanemisele ning mida peaks seetõttu toetama terviklike lahendustega. Uuringutes välja toodud probleemidega tegelemiseks on ellu rakendatamas teatud meetmeid. Käimas on infoportaali ettevalmistamine ning siseministeeriumi juhtimisel ja koostöös mitmete valdkonnas tegutsevate partneritega avalikust, kolmandast ja erasektorist rakendub 2015. aasta teises pooles

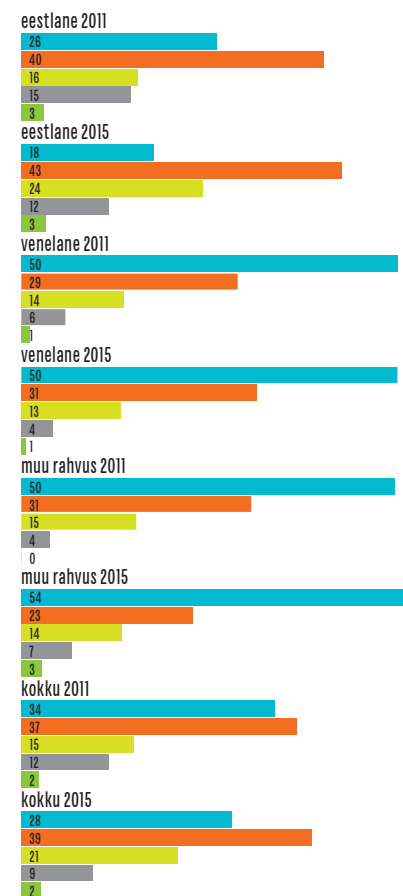
uussisserändajate kohanemisprogramm. Kohanemisprogrammi eesmärgiks on toetada uussisserändajate kohanemist, pakkudes neile informatsiooni sellistel teemadel nagu riigi ja ühiskonna toimimine, igapäevaelu korraldamine Eestis, töötamine, õppimine ja perekonnavõrg, kodanikuühiskonnas osalemise võimalused ning esmatasandi eesti keele oskuse õpetamine. Uussisserändajaid suunab kohanemisprogrammi Politsei- ja Piirivalveamet. Programmi on kaasatud kõik need sisserändajad, kes on seaduslikult viibinud Eestis alla viie aasta, kuid programmi tegevustest osavõtt ei ole kohustuslik. Uussisserändajaid suunatakse kohanemiskoolitustel osalema alates esimesest augustist 2015.a. Eeldatav kohanemisprogrammist osavõtnute hulk 2017. aastaks on 2300 uussisserännanut, aastani 2022/2023 on planeeritud pakkuda kohanemisprogrammi teenuseid vähemalt 12 000 koolitatavale.

9.2 Kultuuriline ja rahvuslik mitmekesisus ning sisseränne – elanikkonna hoiakud

Integratsiooni monitooringu käigus läbiviidud küsitluse andmetele tuginedes on järgnevalt uuritud, kuidas suhtub kogu elanikkond üldiselt sisserändesse, erinevast rahvusest või erisuguse kultuurilise kuuluvusega inimestega lävimisse ja positiivse koos elamise võimalikkusesse.

Esiteks heidame pilgu sellele, kuidas peetakse kokkupuuteid erinevate kultuuridega Eestile rikastavaks ja edasiviivaks ning kuidas pigem konfliktseks ja Eesti ühiskonda lagundavaks. Küsimusele „Kumma väitega toodud väidete paarist Te nõustute? Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi. Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda“ vastati viie palli skaalal järgnevalt: 28% vastanuist olid täiesti nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja viib seda edasi, 39% oli sama väitega pigem nõus, 21% tõdesid, et seda on raske öelda ning vaid 10% ja 3% olid vastavalt kas pigem nõus või täiesti nõus sellega, et kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda. Järgnevalt diagrammilt võib näha, millised erinevused antud hoiaku puhul esinevad rahvusgruppide vahel ning ühiskonnas üldiselt (joonis 9.1). Ülekaalukad 67% vastanutest on täiesti nõus või pigem nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja viib seda edasi.

Joonis 9.1. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse rahvuste lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015).

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

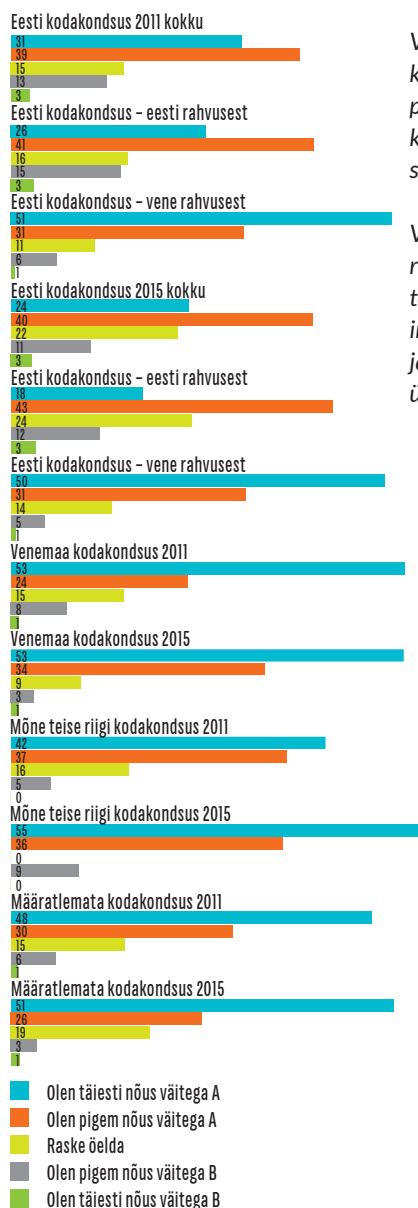
Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

- Täiesti nõus väitega A
- Pigem nõus väitega A
- Raske öelda
- Pigem nõus väitega B
- Täiesti nõus väitega B

Hoiakulised erinevused eestlaste, venelaste ja muude rahvuste vahel on olulised ning toovad välja suured lahknevused eelkõige eestlaste ja teiste rühmade hulka kuulujate vahel. Kui 2015. aastal on kõigest 18% eestlastest täiesti nõus väitega, et kokkupuutumine erinevate kultuuridega on Eesti ühiskonda rikastav, siis 50% venelastest ja 54% muude rahvuste esindajatest on samal seisukohal. Samas on siiski 43% eestlastest nimetatud väitega pigem nõus. Eestlastest 15% on pigem või täiesti nõus väitega, et kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda, samas kui vaid 5% venelastest ning 10% muudest rahvustest vastanuist jagavad samasugust hoiakut. Võrreldes 2011. aasta andmetega on tähelepanuväärne, et eestlaste hulgas on praeguseks mõnevõrra langenud nende inimeste osakaal, kes on täiesti nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav – täpselt 26%-lt 18%-ni, ning tõusnud nende suhteline hulk, kel on raske seisukohta võtta – 16%-lt 24%-ni. Teistes rühmitustes hoiakud oluliselt muutunud ei ole.

Olulised erinevused ilmnevad antud küsimusele vastamisel ka kodakondsuse, soolise ja vanuselise lõikes. Joonisel 9.2. võib näha, et Eesti kodakondsust omavad inimesed on oluliselt vähemal määral täiesti nõus väitega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, kui teiste riikide kodakondsusi, sh Venemaa kodakondsust, omavad vastanud või määratlemata kodakondsusega inimesed.

Joonis 9.2. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse kodakondsuse lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015).

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

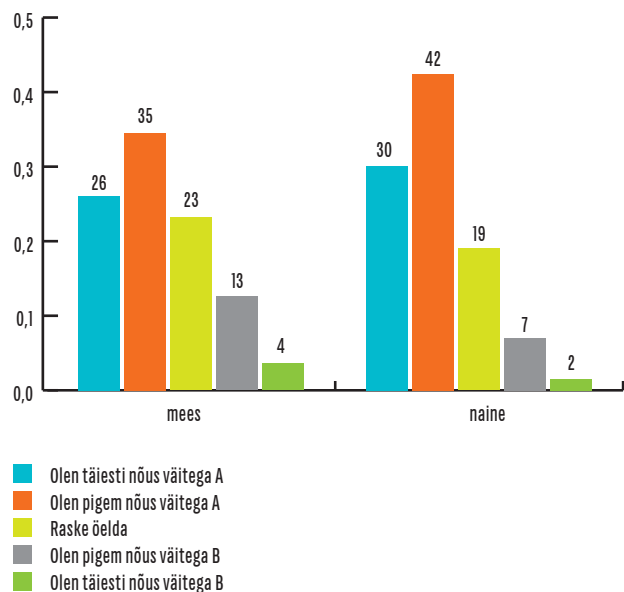
Võrreldes 2015. ja 2011. aastate andmeid selgub, et Eestis elavate Venemaa kodanike hulgas oli 2015. aastal võrreldes 2011. aastaga 10% enam neid, kes olid pigem nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja viib seda edasi. Eesti kodanike hulgas oli seevastu 2015. aastal võrreldes 2011. aastaga vähem neid, kes olid täiesti nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja seda edasiviiv – vastavalt 31% võrreldes 24%-ga. Teiste riikide kodakondsust omavate inimeste (v.a. Venemaa kodanike või kodakondsuseta isikute) seas on muutus olnud vastupidine ning täielikult nõustujate osakaal on tõusnud 42%-lt 55%-ni. Seejuures on 2015. aastal Eesti kodanike hulgas enam neid, kes ei ole soovinud otsustada vaid ühe väite kasuks ning on valinud variandi „raske öelda“ (muutus on toimunud 15%-lt 22%-ni). Seega võib kokkuvõtvalt tõdeda, et kui Eesti kodanike hoiakud on muutunud ebamäärasemaks ning kahtlevamaks, siis Venemaa kodanike ja teiste riikide kodakondsuse omajate arvamused on muutunud selgemaks ja väljendavad suuremat nõusolekut väitega „erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi“. Arvestades sellega, et Eesti kodanike seas on nii vene kui ka eesti rahvusest inimesi, ning kontrollides, millised hoiakud valitsevad Eesti kodakondsusega inimeste grupi sees rahvuste lõikes, tuleb tõdeda, et vene rahvusest Eesti kodanikud suhtuvad positiivsemalt erinevate kultuuride kokkupuutesse kui eesti rahvusest Eesti kodanikud. Võrreldes vene rahvusest Eesti kodanike suhtumist ning Venemaa kodanike suhtumist võib tõdeda, et siin olulisi erinevusi ei ole.

Pöördudes järgmise näitaja ehk soo juurde võib täheldada, et veel 2011. aastal ei olnud antud küsimuses olulisi erinevusi meeste ja naiste arvamuste vahel. Seevastu 2015. aasta integratsiooni monitooringu andmed näitavad, et on toimunud teatud muutus (joonis 9.3.). Joonisel 9.3. esitatud tulemused näitavad, et enam naisi kui mehi on täiesti nõus või pigem nõus väitega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja seda edasiviiv: naistest on selle väitega nõust 72%, meestest 60%.

Joonis 9.3. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse soo lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015).

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

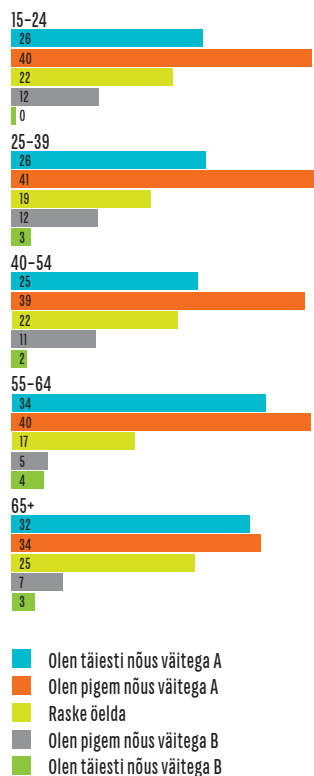

Hinnates hoiakuid kultuurilise mitmekesisuse suhtes vanusrühmade lõikes, võib näha, et 2015. aastal on üheks teistest kõige selgemini eristuvaks vanusrühmaks e65+ aastaste rühm, kelle hulgas umbes neljandik arvavad, et antud küsimuses on keeruline seisukohta võtta ning on valinud vastuseks „raske öelda“ (joonis 9.4. ja 9.5.). Üllatav on siinjuures aga see, et kolme noorima vanusrühma hulgas on kahe kõrgema vanusega grupiga võrreldes suurem nende inimeste osakaal, kes on pigem või täiesti nõus väitega B ehk sellega, et kultuuridevahelised erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda.

Joonis 9.4. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse vanuste lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

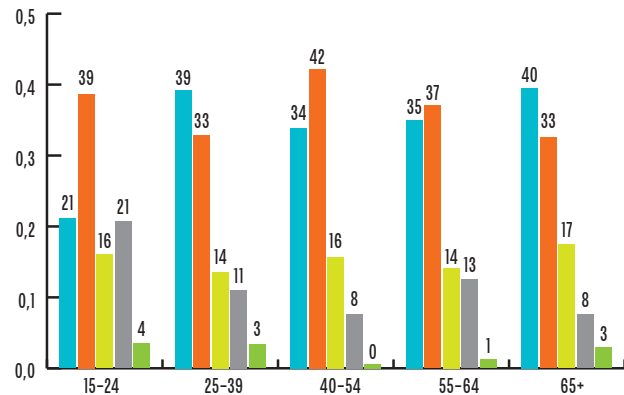

Võrreldes 2011. aastaga on kõigis vanusrühmades kasvanud nende vastanute osakaal, kes on valinud „raske öelda“ vastusevariandi. On huvitav, et samas on kõigis gruppides, välja arvatud noorimate vastanute rühmas, vähenenud nende inimeste osakaal, kes on täiesti nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav. Siinkohal on oluline märkida, et suurimad muutused on toimunud kahes vanusegrupis: 2011. aastal oli 15–24-aastaste vanusrühmas 9% enam neid, kes olid pigem nõus sellega, et kultuuridevahelised erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda. Samuti oli 55–64-aastaste grupis 2015. aastaga võrreldes 8% enam neid, kes otsustasid selle vastusevariandi kasuks. Võib öelda, et just 25–39-aastaste, 40–54-aastaste ja 65+ vanusrühmades on 2011. aastaga võrreldes langenud nende inimeste osakaal, kes on valinud kultuurilist mitmekesisust täiesti toetava või pigem toetava seisukoha. Põhjuseks on peamiselt see, et rohkem vastanuid on eelistanud varianti „raske öelda“ ehk on muutunud oma hoiakute suhtes ebakindlamateks. 15–24-aastaste ja 55–64-aastaste hulgas on märgata väikest vastupidist suundumust ning 2011. aastaga võrreldes on enam neid, kes on täiesti või pigem nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja viib seda edasi. Nende kahe grupi puhul on muutus toimunud peamiselt seetõttu, et vähem inimesi on pigem või täiesti nõus vastupidise seisukohaga ehk sellega, et kultuuridevahelised erinevused tekitavad konflikte. Kui 2015. aastal vastaja vanus vastustele kokkuvõtvalt olulist mõju ei avaldanud, siis 2011. võis täheldada, et nooremad vastanud olid vanematest vähem arvamusel, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav.

Joonis 9.5. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse vanuste lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2011)

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

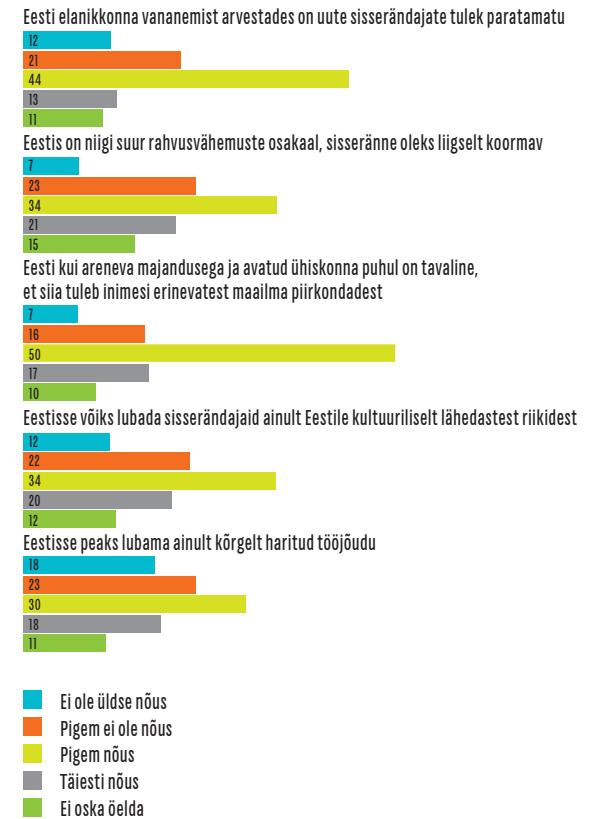
- Olen täiesti nõus väitega A
- Olen pigem nõus väitega A
- Raske öelda
- Olen pigem nõus väitega B
- Olen täiesti nõus väitega B

Monitoringu käigus küsiti vastanutelt hinnanguid ka väidetele „kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud“ ja „isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja teha koostööd“. On ootamatu, et vastused on kohati mõnevõrra vastuolulised. Koguni 51% vastanuist oli 2015. aastal pigem nõus sellega, et isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja koostööd teha. Samas oli üsna suur hulk vastanuist (38%), pigem nõus seisukohaga, et kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud. Võimalik, et küsimust on tõlgendatud sellisel viisil, et konfliktide olemasolu ei too veel automaatselt kaasa olukorda, kus erinevad rahvused ei võiks siiski hästi läbi saada ja

teha omavahel koostööd. Samas tekivad hoiakutes olulised erinevused rahvusesti. Koguni 56% eestlastest on pigem või täiesti nõus väitega, et kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud. Seevastu on samal seisukohal vaid 31% venelastest ja 30% teisest rahvusest inimestest. Drastilised erinevused ilmnevad rahvuste lõikes ka teise küsimuse puhul. Kui 33% eestlastest on täiesti nõus väitega, et isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja teha koostööd, siis samamoodi arvasid 50% venelastest ning koguni 58% teistest rahvusest inimestest. Seejuures on huvipakkuv, et võrreldes vastuseid nimetatud küsimusele ning küsimusele „Mil määral ohustab Eesti arengut sisserände suurenemine teistest riikidest töötamise või õppimise eesmärgil?“ rahvusgruppide lõikes, siis jäävad erinevused eestlaste, venelaste ja teistest rahvustest inimeste vahel antud vastustes mõlemal juhul olulisteks. Nimelt tunnetavad nii eestlased kui ka Eesti kodanikud sisserände ohtu suuremana kui venelased ja muudest rahvustest inimesed ning Venemaa kodanikud ja mõne muu riigi kodakondsust omavad inimesed. Võib oletada, et Eestis juba vähemuse staatust kogenud inimesed on eelnevale tuginedes nii kultuurilise kui ka rahvusliku mitmekesisuse suhtes positiivsemalt meelestatud kui end eestlastena identifitseerinud enamus. Kahjuks ei ole 2015. aasta tulemusi võimalik võrrelda varasemate uurimuste andmetega, kuna 2011. aasta monitoriingus antud küsimust ei olnud.

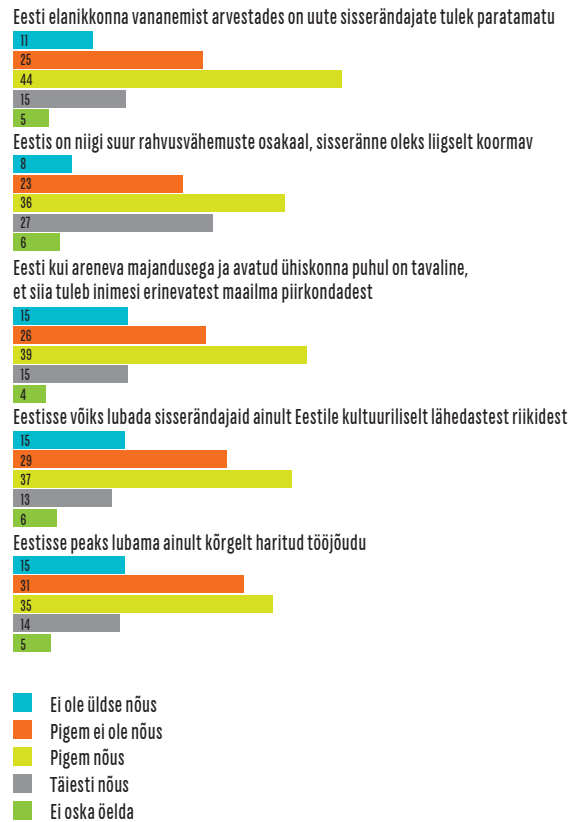
Viimaks võtame vaatluse alla elanikkonna suhtumise sisserändesse, mille 2011. ja 2015. aastat võrdlevad andmed leiab ka järgnevatest tabelitest (joonis 9.6. ja joonis 9.7.).

Joonis 9.6. Kuidas suhtute sisserändesse Eestisse?, % (Integratsiooni monitoriing 2015).

- Ei ole üldse nõus
- Pigem ei ole nõus
- Pigem nõus
- Täiesti nõus
- Ei oska öelda

Joonis 9.7. Kuivõrd Teie nõustute järgnevate seisukohtadega? %
(Integratsiooni monitoriing 2011).

Esimeses küsimuses märgatavaid muutusi 2015. aastal võrreldes 2011. aastaga toimunud ei ole, kuna vastavalt 56% ja 59% vastanuist olid täiesti või pigem nõus väitega, et Eesti elanikkonna vananemist arvestades on uute sissetulekute tulek paratamatu. Väitega „Eestis on niigi suur rahvusvahemuste osakaal, sissetulek oleks liigselt koormav“ oli 2011. aastal täiesti nõus 27% vastanuist (2015. aastal 21%). Muutus on toimunud eelkõige seetõttu, et 2015. aastal on tunduvalt enam neid vastanuist, kes ei oska öelda, kas nad antud väitega nõustuvad või mitte – kui 2011. aastal valis vaid 6% vastanuist „ei oska öelda“, siis 2015. aastaks on selliselt vastanute hulk tõusnud 15%-ni.

Sarnaseid suundumusi võib märgata ka ülejäänud väidetele antud vastuste puhul – hoiakud on muutunud mõnevõrra ebakindlamaks. Vastuseid väidetele „Eesti kui areneva majandusega ja avatud ühiskonna puhul on tavaline, et siia tuleb inimesi erinevatest maailma piirkondadest“, „Eestisse võiks lubada sissetulekuid ainult Eestile kultuuriliselt lähedastest riikidest“ ja „Eestisse peaks lubama ainult kõrgelt haritud töötajõudu“ iseloomustab veel teinegi suundumus. Nimelt võib märgata, et 2011. aastaga võrreldes on 2015. aastal rohkem neid vastanuist, kes suhtuvad sissetulekute suhtumisesse positiivselt ning seavad väiksemaid piiranguid eelistatud sissetulekute kultuurilisele taustale ja haridustasemele. Kui 2011. aastal ei olnud üldse nõus või pigem ei olnud nõus koguni 41% respondentidest, et Eesti kui areneva majandusega ja avatud ühiskonnaga riigi puhul on loomulik, et siia tuleb inimesi erinevatest maailma piirkondadest, siis 2015. aastaks on nimetatud hoiaku osakaal langenud drastiliselt 24%-ni. 2011. aasta monitoriingu andmed näitavad, et 44% vastanuist tõdesid, et nad ei ole üldse nõus või pigem ei ole nõus sellega, et Eestisse võiks lubada sissetulekuid ainult Eestile kultuuriliselt lähedastest riikidest. 2015. aastaks on samamoodi vastanute osakaal langenud 34%-ni. Väiksemad muutused on toimunud viimase väite puhul: kui 2011. aastal ei olnud 46% vastanuist üldse nõus või olid pigem nõus sellega, et Eestisse peaks lubama ainult kõrgelt haritud töötajõudu, siis 2015. aastal on see osakaal langenud vaid viie protsendi võrra. Samuti tuleks tähele panna, et kuigi viimase

kahe väitega pigem nõustunute osakaal on vähenenud, on nende väidete täiesti nõustunute osakaal umbes samavõrra tõusnud.

Moodustades peaaegu kõigist sissetulekut iseloomustavatest küsimustest ühtse summaindeksi (väitele „Eesti elanikkonna vananemist arvestades on uute sissetulekute tulek paratamatu“ antud vastused jäid indeksist välja, kuna ei korreleerunud kõikide teiste küsimuste vastustega) ning võrreldes 2015. aasta ja 2011. aasta integratsiooni monitoriingu tulemusi rahvusgruppide, vanusegruppide ja soogruppide lõikes, võib järeldada järgmist: 2015. aastal ei olnud rahvusl olulist mõju sissetulekute suhtumisele, kuid samas oli mõju vanusel ja sool – mida vanema vastanuga oli tegu, seda konservatiivsem oli tõenäoliselt sissetulekute suhtumine ning mehed olid naistest enam sissetulekute vastu. 2011. aasta tulemused olid mõnevõrra teistsugused: vastajate vanuse mõju on jäänud samaks, kuid sooline kuuluvus vastustele mõju ei avaldanud. On huvitav, et 2011. aastal oli rahvusl oluline mõju sissetulekute teemadel antud vastustele – eestlased olid venelastest ja muudest rahvustest enam sissetulekute vastu. Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et vaid vanusel oli antud küsimuses nii 2011. kui ka 2015. aastatel püsiv mõju.

9.3 Kokkuvõte

Käesolevas peatükis näitlikustatud andmed annavad muuhulgas tunnistust sellest, et eesti rahvusest inimesed on vene või muust rahvusest inimestega võrreldes oluliselt vähem valmis nägema erinevate kultuuride kokkupuutumist kui positiivset ning Eesti ühiskonda edasiviivat protsessi. Nii samuti on eesti rahvusest inimestel võrreldes vene rahvusest ja muudest rahvustest inimestega palju madalamad ootused erinevate rahvuste eduka koostöö ning nendevaheliste konfliktide vältimise suhtes. Eestlased ja Eesti kodanikud tunnetavad ka suuremat sissetulekute tulenevat ohtu kui venelased ja muudest rahvustest inimesed ning Venemaa ja teiste riikide kodakondsustest omavad inimesed. Seega on just rahvuslik enamus see osa ühiskonnast, kes kogeb

suuremat ebakindlust ning on omandanud kultuurilise ja rahvusliku mitmekesisuse osas negatiivsemad hoiakud.

Kuigi hetkel puudub võimalus võrrelda siin esitatud andmeid just uussisserändajaid iseloomustavate tulemustega, võib sellest hoolimata tõmmata mõningaid paralleele. Kui Eesti pikaajaliste rahvus- ja kodakondsusvähemuste hulgas valitsevad teiste rahvuste ja kultuuride suhtes vastuvõtlikumad ning avatumad hoiakud kui enamuse hulgas, võib oletada, et ka uussisserändajad kogevad vähemusena sarnaseid hoiakuid. Tuginedes 2013. aasta lõimumisarutelude tulemustele, võibki täheldada, et uussisserändajad tunnetavad Eesti

pikemaajaliste elanike ja ühiskonna sallimatust rahvusliku ning kultuurilise mitmekesisuse suhtes, kuid ise väärtustavad mitmekesisust (Praxis ja Balti Uuringute Instituut 2013). Seega on mõlemal juhul tegemist olukorraga, kus lõimumine või kohanemine peaks olema mitmepoolne protsess, nagu on sedastatud ka lõimumisvaldkonna arengukavas „Lõimuv Eesti 2020“, kuid jääb osaliselt elanikkonna hoiakuliste vaadete tõttu siiski suhteliselt ühepoolseks. Sellest tulenevalt tuleks uussisserändajate olukorda uurides ning neid toetada püüdes varasemast palju enam keskenduda just Eesti rahvusnamuse vastavate hoiakute ja nende tagamaade kaardistamisele, et paremini mõista, millistes situatsioonides ning

millistel positsioonidel Eesti ühiskonnas võiksid uussisserändajaid tabada kõige suuremad raskused. See on oluline ka selleks, et suureneks suutlikkus rakendada ühiskonna kultuurilist ja rahvuslikku enamust kaasavaid meetmeid (näiteks enamuse teavitamisele suunatud kampaaniaid), mis võiksid omakorda tagada edukama poliitika uussisserännanute lõimimiseks. Ühiskonna enamuse kindlustunde suurenemine ja ohutunde vähenemine soodustaksid igati vähemuste, antud juhul uussisserändajate, lõimumist, kuna enamusgrupi suutlikkus sallivust üles näidata oleks sellisel juhul piisav ning lõimumist toetav (Hewstone et al. 2002).

Kirjandus

Anderson, B. & Blinder, S. (2014). *Who Counts as a Migrant? Definitions and their Consequences*. The Migration Observatory at the University of Oxford. URL <http://migrationobservatory.ox.ac.uk/briefings/who-counts-migrant-definitions-and-their-consequences> (10.05.2015).

Balti Uuringute Instituut (2014). *Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks*. Tellija: Riigikantselei, teostaja: Balti Uuringute Instituut ja HeiVäl Consulting OÜ.

Cheskin, A. (2015). *Identity and Integration of Russian Speakers in the Baltic States: A Framework for Analysis*. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 72–93, 14 (1).

Ethical Links (2015). *Stereotüüpide ja diskrimineermise käsitlemine klassis, sh araabia maade ja islamiusu kontekstis*. Õppematerjal.

Hewstone, M., Rubin, M. & Willis, H. (2002). *Intergroup Bias*. *Annual Review of Psychology*, 575–60, 53.

Kruger, T., Tammaru, T. (2011). *Uusimmigrantide kohanemine Eestis*. AS Emor, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis & Tartu Ülikool. *Integratsiooni monitooring 2011* (lk. 208–226). Tallinn: Kultuuriministeerium.

Kultuuriministeerium (2014). *Lõimumisvaldkonna arengukava „Lõimuv Eesti 2020“*.

Nimmerfeldt, G., Schulze, J., Taru, M. (2011). *The Relationship between Integration Dimensions among Second Generation Russians in Estonia*. *Studies of Transition States and Societies*, 76–91, 3 (1).

OECD Glossary of Statistical Terms (Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni statistiliste terminite andmebaas) URL <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2457> (10.05.2015).

Praxis & Balti Uuringute Instituut (2013). *Euroopa kolmandate riikide kodanike lõimumisarutelude aruanne*. Tellija: Kultuuriministeerium, teistajad: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS & Balti Uuringute Instituut.

Praxis (2014). *Students with different mother tongue and cultural backgrounds in Estonian schools: attention, awareness and support at school level*. Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Sisekaitseakadeemia (2015). *Eestisse seaduslikult sisserännanud välismaalaste profiilide kaardistamine ning nende vastavus Eesti tööjõuturu vajadustele*. Sisekaitseakadeemia & Migratsiooniuuringute keskus.

Tallinna Ülikool (2013). *Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring*. Tellija: Kultuuriministeerium, teostaja: Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.